

ÜÇÜNCÜ KUŞAK: 21. YÜZYILA GİRERKEN RUS-AMERİKAN İLİŞKİLERİ*

Dmitri TRENİN

In this article the third period of Russian-American relations in this new century is discussed. The relations between two countries have two hundreds years past. But, according to author the new era of this relationship could not resemble to the old periods: neither good but weak relationship nor rival countries in the Cold War era. Trenin considers that, in this new period, the relations should be strong and base on close partnership and this partnership would have a crucial importance for the future of Russian Federation.

İki yüzyıldan biraz uzun geçmişi olan Rus-Amerikan ilişkileri bu süreç içerisinde iki temel döneme ayrılmaktadır. Birinci dönemdeki ilişkiler iki uzak ülkenin, birbiriyle çok az temaslarının bulunduğu ve genel anlamda, kısmen de bu uzaklığın getirdiği iyi ilişkilerin oluşu ile karakterize edilebilir. İkinci dönem ise birincinin tam tersi; her iki ülkenin birbirini doğrudan hedef aldığı ve katı cepheleşmenin yaşandığı bir dönemdir. İkinci Dünya Savaşı döneminde kurulan ittifakın getirdiği dostluğa kadar varan yakınlaşmanın kısa perdeli bir oyun olduğu çabuk anlaşıldı. Savaşın ardından, dostluk, yerini düşmanlığa bıraktı. 1990'lı yıllarda ikinci bir kısa perdeli oyun yaşandı ve eski rakiplerin başarısızlıkla sonuçlanan asimetrik ortaklığı, yerini, tarafların birbirini asimetrik dışlama sürecine terketti. Daha sonra ikinci dönem/boyuttan sonraki aşamaya geçildi ve ülkeler arasındaki ilişkiler tarihte benzeri olmayan üçüncü boyutun eşğine geldi.

Bu bağlamda yeni sorunlar doğmaktadır. Şöyle ki;

- Rusya ve ABD arasındaki ilişkilerin yeni modelindeki ayırt edici nitelikler nelerdir ve yeni ilişki modeli ne kadar sağlamdır?
- 21. yüzyılın eşğinde komünizm sonrasının Rusya'sı ile "hiperdevlet" ABD birbirleri için ne anlam ifade etmektedir?
- Rusya-ABD ilişkilerinin geleceği nasıl olacaktır?

* Bu makale ASAM Rusya-Ukrayna Masası'ndan Nazim Cafersoy tarafından Rusça'dan tercüme edilmiştir.
Avrasya Dosyası, Rusya Özel, Kış 2001, Cilt: 6, Sayı: 4, s. 283-296.

Üçüncü Dönemin Belirtileri

Üçüncü modelin temel farkı, onun tamamen farklı bir uluslararası ortamda, küresel boyutta gerçekleşmesidir. Soğuk Savaş döneminde uluslararası ilişkilerin temel mantığı küresel Sovyet-Amerikan rekabetine dayanmaktaydı ve bütün dünya sanki Washington ve Moskova arasındaki ilişkilere endekslenmişti. Oysa, bugün Rusya da,

Amerika da giderek daha yoğun biçimde, her biri farklı biçimlerde de olsa, globalleşen dünyaya entegre olmaktadır. Bu sahnede ABD rejisör değil, ama baş aktördür. Ekonomi, çevre, mali ve bilgi alanları küreselleşmenin hız kazanmasına çaba göstermektedir. Küreselleşme süreci, neticede, kimsenin, hatta en güçlü devletin bile kontrol edemediği bir süreçtir. "Tarihin sonu" gelmedi, fakat onlarca devletin politik sisteminin geniş ölçüde demokratikleşmesi (bu gelişme bir sonuç değil süreçtir.) bir gerçektir. Giderek devletleri ve politik aktörleri etkisi altına alan ve ilk olarak Batı'da ortaya çıkan ve insan özgürlüklerini koruma, siyasi özgürlüklerin savunulması, azınlık hakları ve benzeri norm ve ilkeler giderek daha fazla evrenselleşiyor. Ayrıca, devletlerin içindeki siyasi, etnik ve dini ilişkiler devletlerin iç işleri olmaktan çıkmıştır. Bu bağlamda, dışarıdan (askeri veya hukuki) müdahale sık sık yapılmakta ve hatta bu müdahale, koşulları ve sınırları henüz belirlenmemiş bir norma da dönüşebilmektedir. Geleneksel hiyerarşik yapının yanısıra, bu müdahale eğilimi de kendi etkinliğini giderek genişletmektedir. Bütün bunların yanında üçüncü bin yıla girerken dünya hiç de türdeş değildir. Aksine, dengesiz ekonomik kalkınma, çeşitli ülkelerdeki insanların refah düzeyi ve koşulları gibi unsurlar bazen bu ülkelerde aniden güçlenmekte ve uluslararası politik sistemde derin bölünmeler yaşanmaktadır. Sonuç olarak, bugün dünya, ülke ve devletin geleneksel sisteminin müşterekliğinin yanısıra, birbiriyle çok sayıda resmi ve sivil bağlantısı bulunan, bir anlamda "kendi" devletlerinden özerk, hatta bağımsız bulunan "adaların" oluşturduğu takım adalarına benzeyen çok boyutlu küresel topluluğun mevcutluğuna da alışmak durumundadır.

ABD ise yalnızca bu gelişmelere uyum göstermekle kalmamakta ve hatta sık sık bu sürecin lideri veya teşvik edicisi olarak uluslararası arenadaki konumunu güçlendirmektedir. Rusya ise, küresel değişikliklerden genel olarak az etkilenmiştir. Dahası, sanayi sonrası dönemin başlaması Rusya'nın geleneksel süper devlet iddialarının temelini sarsmaktadır.

.....
**Soğuk Savaş döneminde
uluslararası ilişkilerin
temel mantığı küresel
Sovyet-Amerikan
rekabetine
dayanmaktaydı ve bütün
dünya sanki Washington
ve Moskova arasındaki
ilişkilere endekslenmişti.**
.....

Üçüncü modelin diğer bir özelliği Rusya ve ABD arasında giderek artan bir dengesizliğin mevcut olmasıdır. Soğuk Savaş döneminde iki ülke arasında yapılan karşılaştırma yalnızca büyük darbe almakla kalmamış, hatta tamamen anlamını kaybetmiştir. 1999 yılında ABD'nin GSMH'si 9,3 trilyon dolarken, Rusya'nınki yaklaşık olarak 200 milyar dolara tekabül etmiştir. Amerikan askeri harcamaları 270 milyar dolara ulaşırken, Rusya sadece dört milyar dolarda kalmıştır. Rusya'nın verilerini en iyimser yöntemlerle hesaplasak bile GSMH'si 1 trilyon dolar ve askeri bütçesi de 30 milyar doları aşmamaktadır.¹ Böylece, aradaki fark en kötü ihtimalle 10 misli fazladır. Bilime, eğitime ve sağlığa yapılan harcamalardaki farklar da benzer biçimde hayret verici boyutlardadır.

Kalite göstergeleri daha etkileyici düzeydedir. ABD ekonomik gelişmede sanayi sonrası düzeye geçerken, Rusya sanayisi dağılma süreci yaşamaktadır. Dünya ekonomisine açılan Rusya, burada Amerika'dan tamamen farklı bir "katta" yer almaktadır ve tamamen farklı komşularla, sorunlarla ve gelecekle biraradadır. Rusya'nın herkesçe bilinen doğal kaynaklar bakımından zengin oluşu hususu ise, yalnızca zayıf bir avuntudur. Çünkü doğal kaynaklar sürekli değildir; ayrıca, doğalgaz ve petrol ihracatına yönelme (1999 yılında Rusya'nın ihracatının üçte ikisini enerji oluşturmuştur.) ekonomik kalkınmayı hızlandırmaktan ziyade yavaşlatmaktadır.

Doğal olarak dünyada bu kadar farklı konumlarda bulunan Rusya ve Amerika farklı roller üstlenmektedirler.

ABD tek gerçek küresel oyuncu olarak merkezi konumda bulunmakta ve ekonomik, mali, bilimsel-teknolojik, askeri güç, bilgi, kültürel-eglenme alanlarında üstünlüğünü korumaktadır. Bunun yanı sıra, Washington'un IMF, Dünya Bankası, DTÖ ve diğer uluslararası kuruluşlarda, koalisyonlarda, NATO ve benzeri ittifaklarda başatlığını sürdürmesi gibi olgular da sinerjik bir etki yaratmaktadır. Küreselleşme sürecinde ABD etrafında ve onun etkisiyle yeni dünya düzeninin çekirdeği olacak, temel değerleri paylaşan ve toplumun yüksek çıkarlarını amaçlayan uluslararası camia oluşmaktadır. Bugün bu uluslararası camia gele-

.....
: **Dünya ekonomisine**
: **açılan Rusya, burada**
: **Amerika'dan tamamen**
: **farklı bir "katta" yer**
: **almaktadır ve tamamen**
: **farklı komşularla,**
: **sorunlarla ve gelecekle**
: **biraradadır.**
: .....

¹ The Military Balance 1999-2000. L. IISS, P. 112.

neksel algılayış içinde Batı olarak tanımlansa da, coğrafi bakımdan çok daha genişlemiştir ve çok sayıda batılı olmayan devlet bu camiaya girmeğe yönelmişlerdir.

Çağdaş Rusya, ekonomik ve mali ilişkilerde çevre ülkeye dönüşmüştür ve gelişmelerin kötüye gitmesi durumunda tamamen marjinalleşebilir. Acı olan husus, bugün ekonomi dünyası Rusya'sız yaşayabilmektedir; Rusya'nın önemini belirleyen husus, onun neden olabileceği felaketlerdir. Ayrıca, bugün Rusya, Batı'nın, özellikle de ABD'nin mali bağımlılığına girmiştir. Ülkenin dış borcu 150 milyar doları aşmıştır ve bu borcun ödenmesi koşulları büyük ölçüde ülke ekonomisinin ve sosyo-politik yapının durumuna bağımlıdır. Rusya devletinin iç ve dış borçlarını ödeyememesi ilanı ile sonuçlanan 1998 mali krizi, ülkenin ekonomik güçsüzlüğünü ve zayıflığını açıkça ortaya koymuştur. O zamandan beri bu durumda önemli bir değişiklik yaşanmadı.

Ülke dış politikada da merkezi konumunu kaybetmiştir. İmparatorluk konumunu yitiren Rusya henüz kendine yeni bir rol bulamamıştır. Washington'un küçük ortağı olmayı kabul etmeyen Moskova çok kutuplu dünya doktrini ile ABD'ye karşı geniş muhalefeti bir araya getirerek "tek süper güce" karşı denge oluşturma çabaları göstermiştir. Sonuçta başarısız olan bu çabalar başarı kaydetseydi dahi Moskova Pekin'in yardımcısına dönüşecekti. Bu durumun ABD'yle dengesiz işbirliğinden daha tercih edilebilir olduğu ise kuşku doğurmaktadır. Çünkü "birinci düzenin" çok sayılı kutupları arasında Rusya bulunmamaktadır; ülke seçkinlerinin bu kadar mutlu biçimde kabul ettikleri model ikili bir anlam taşımaktadır. Moskova'nın Avrupa güvenliğindeki öneminin büyük ölçüde azaldığını gösteren 1999 yılındaki Kosova krizi, Rus dış politikası için dönüm noktası oldu. Bu durum Rusya'nın katılmadığı gelişmeleri engelleme olanağının bulunmadığını ortaya çıkardı.

Rusya seçkinlerinin önemli bir kesimi dünyanın tek kutuplu olduğunu ve bu bağlamda sorunların çoğunun Amerikan tahakkümünden kaynaklandığını düşünmektedir. Bu değerlendirme bir yanılgıdır, çünkü ABD üstünlüğü mutlak değil, görecelidir. Çok kutupluluk düşüncesine gelince; bu yaklaşım, birkaç karar alma merkezi bulunması bağlamında gerçekçi olmanın yanısıra, küresel sistemde birbirini dengeleyen birkaç oyuncuyu öngördüğü için hayali gözükmektedir. Esasında gerçek çok kutuplu sistem dengesiz güç kategorileri nedeniyle Rusya'nın kendisinin intiharını getirir. Buna karşın Pax Americana Rusya'ya bu konuda şans vermektedir. Yeni durumda Rusya'nın statüsü Soğuk Savaş'takinden çok daha aşağı da olsa, yeni statü Rusya'ya kendi etkinliğini geliştirme yolunda daha fazla olanak ve

özgürlükler vermektedir. Fakat, bu olanak ve manevraları gerçekleştirmek için değişen koşullara başarılı biçimde ayak uydurmak gerekmektedir. Bu ayak uydurmanın en önemli ögesi ABD ile yeni ilişkiler geliştirmektir.

21. Yüzyıla Girenken Rusya ve ABD Birbiri İçin Ne Anlama Gelmektedir?

Sık sık yapılan değerlendirmelerde, Soğuk Savaş'ın bitimi, Rusya ve ABD arasındaki ilişkilerde yaşanan kısa dönemli "balayının" ardından bu iki ülkenin giderek daha fazla oranda birbirlerinden uzaklaştığı şeklinde ifade edilmektedir. Bu değerlendirmeler kısmen doğrudur. Her iki ülkenin durumlarındaki asimetriklik karşılıklı ilişkilerini de etkisi altına almaktadır.

1990'larda Moskova, de facto Amerika'nın ilgi alanından çıktı. ABD için askeri tehdit unsuru olmaktan çıkan Rusya, Amerikan politikacıları ve işadamları için fırsat ülkesine dönüşmedi. ABD'de Rusya'ya ilgi sürekli azalmaktadır. Halen kalan ilgi unsurları ise, Soğuk Savaş'ın mirası (nükleer denge gerçeği, silahlanmanın denetim altına alınması ihtiyacı, ortak çabalarla nükleer tehdidin azaltılması programı), Rusya'nın ataleti (ABD'deki bazı çevreler Hazar havzası ve Orta Asya'daki "Rusya'nın hegemonyasına" son verme çabasında) veya bunlara oranla daha az ölçüde önem arz eden, gerçekleşmeyen işbirliği hatırası (değişim programı, sivil toplum kurumlarının oluşumundaki faaliyet) olarak ortaya çıkmaktadır. Rusya, ABD'nin gerçekleştirdiği uluslararası ekonomik, politik, iletişim ve araştırma projelerinde ya rolü giderek küçülen bir ortak (örneğin Uluslararası Uzay İstasyonu Projesi'nde) veya bir inceleme alanı gibi yeri küçülen ülke konumuna düşmekte veya bu gelişmelerin tamamen dışarısında kalmaktadır. ABD'de çoğu kişi için Rusya (SSCB anlamında) tarihte kalmıştır. Bu bağlamda pragmatik Amerikalıların gelecek algılayışında Rusya'nın yeri bulunmamaktadır.

Moskova ise zaman zaman Amerikalıların bu kayıtsızlığını Rusya'nın rolünü bilinçli olarak azaltma çabası gibi değerlendirmektedir. Esasında Clinton yönetiminin sert biçimde eleştirilen politikaları -NATO'nun Doğuya genişlemesi, Yugoslavya'nın bombalanması ve Ulusal Füze Savunma Sistemi (UFSS) kurma kararı- doğrudan Rusya'yı hedef almaktadır. Gerçi NATO'nun genişlemesi, içinde "Rusya'nın belirsizliği" sebebiyle bir savunma unsurunu barındırmakta, Yugoslavya'nın bombalanması olayı ise özünde Rusya'nın Güvenlik Konseyi'ndeki vetosunu aşarak yapılan bir girişim özelliği taşımaktadır. UFSS oluşturma kararı ise, ilke olarak Rusya'nın direnme potansiyelini azaltmakta ve en esası

Rusya'nın güney sınırları yakınında nükleer-füze silahlanma yarışını teşvik etmektedir. Bu adımların her biri ve bütünlükte hepsi yeni koşullarda Rusya ile ilişkilerin Washington için (hatta ABD tarihinin en Rus yanlısı yönetimi işbaşında olsa bile) temel tercih olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Buna rağmen, anılan yaklaşımı bilinçli Rusya karşıtı strateji ile aynı kefeyle koymak ciddi ve zararlı bir hata olur.

Öte yandan, Rus politikacıları, iktisatçıları, askeriyesi ve aydınları ABD sendromuna yakalanmıştır ve bu eğilimin kendisi giderek soruna dönüşmektedir. Hatta Moskova'nın, kendisine geniş hareket serbestisi imkanı veren Avrupa veya Çin'e yönelik adımları da Washington'a bir şeyler göstermek veya kanıtlamak üzerine kurgulanmıştır. Fakat bu tür şartlanmanın da gerçek bir esası bulunmaktadır. Amerikan politikası örneğin ekonomik ve mali (IMF kredileri, borçların ertelenmesi, DTÖ giriş koşulları), askeri-politik alanlarda (UFSS oluşturulması planı) ve çeşitli teşviklerin/grant sağlanması ile vize verilmesi gibi hususlarda Rusya üzerinde çok büyük etkiye sahiptir. Rusya, demek oluyor ki, bütün durumlarda ricacı konumundadır. En alt düzeydeki Amerikan etkisinin bile Rusya'nın ABD'ye olan etkisine eşit olmaması belirtilen psikolojik tepkiyi doğurmuştur.

ABD'de Rusya'nın zayıflıklarının yanısıra mevcut ve potansiyel olanaklarını da (nükleer gücünü, jeopolitik konumunu, doğal zenginliklerini, nüfusunun göreceli yüksek eğitim düzeyini, küresel düşünme ve hareket etme deneyimini) dikkate alan etkin çevreler de bulunmaktadır. Benzer biçimde Rusya'da da ABD'yi dengeli biçimde algılayabilen ve çeşitli bölgelerde çok amaçlı politikalar yürütmeye hazır olan çevreler mevcuttur. Fakat bu çevreler hiç de kendi ülkelerindeki mücadeleleri her zaman kazanabilmiş değillerdir.

Geçen on yıllar zarfında Rusya ve ABD'nin her birinin karşı ülkenin kamuoyundaki imajı ciddi bir kötüleşme süreci yaşamıştır. Bu bağlamda, Rusyalıların Amerika imajı çok çelişkilidir. Nüfusun önemli bir kesimi Washington'un uyguladığı dış politikanın saldırgan, hegemonyacı ve düşmanca olduğunu düşünse de, bir ülke olarak ABD'ye ve insan olarak da Amerikalılara olumlu yaklaşmaktadırlar. Buna karşın Amerikalılardaki Rusya imajı daha türdeşdir ve ister devlet politikaları (Çeçenistan Savaşı, ABD'ye düşman ülkeleri destekleme, ifade özgürlüğünün sınırlandırılması), isterse de toplumsal anlamda (toplumsal yolsuzluk, "Rus mafyası") olumsuz bir anlam içermektedir.

Seçkinlerin düşüncesinde de önemli değişiklikler yaşanmıştır. Rusya'da genel düşünce sisteminde devletçi Marksist-Leninist yaklaşımın yerini devletçi ve geleneksel jeopolitik anlayışlar almıştır. III. Aleksandr'ın devlete sadık, muhafazakar, paternalizm, Batı'dan

bağımsız ve "yalnız ordu ve donanmanın Rusya'nın iki sadık dostu olduğu" ilkelerine dayanan politikası canlandırılarak idealize edilmiştir. Amerika'da ise genel düşünceye jeopolitik değil, bütün alanlarda küreselleşme ve internette ticaretten canlıların kopyalanmasına ve yiyeceğin genetik yapısının değişimine kadar varan "Yeni Teknolojik Devrim" egemendir. Sanki Amerika seçkinleri 20. yüzyıldan 21. yüzyıla geçerken, Rusya seçkinleri 19. yüzyıla geçiş yapmışlardır ve bu nedenle her ikisinin düşünsel anlamda bir arada bulunmasında büyük zorluklar yaşanmaktadır.

Doğal olarak, bu ayrışım tarafların birbirini anlamasını daha da zorlaştırmaktadır. Her halü kârda, küresel mali-ekonomik yapının diğer bir köşesinde çalışan Ruslar bugünkü Amerika'yı ve onun sorunlarını Amerikalıların kendisi kadar anlamaktadırlar. Rusya, dış dünya ve her şeyden önce ABD için eski Sovyetler Birliği'nden daha şeffaf duruma gelmiştir. Fakat, bütünlükte her iki ülkenin seçkinleri diğer ülkedeki politikanın unsurlarını ve sürükleyici gücünü, karşılıklı ilişkilerin ideolojik rekabet ve askeri-siyasi alanlardaki karşısürma ile sınırlandırığı Soğuk Savaş dönemine oranla daha kötü biçimde değerlendirmektedirler. Rusya açısından bu çelişkinin yaşanmasına jeopolitik düşüncenin ağırlık kazanması neden olurken, Amerika için ise küreselleşme ve yerelleşmenin şaşkırtıcı biçimde birleşik hale gelerek ülke iç gündeminin bir parçasına dönüşmesi neden olmuştur.

Doğal olarak, yeni dünyada Rusya ve ABD tamamen farklı çıkarlar sistemine sahiptir. (Nominal olarak bu çıkarlar sık sık çakışsa da, temel tercihler açısından ender durumlarda örtüşmektedir.) Amaçlardaki zıtlıkların açık ve programla belirlenmesi dönemi geri dönülmez bir biçimde artık geçmişte kalmıştır. Rusya kendisini yeniden ve tamamen yeni koşullara uyarlamak zorundadır. Bu görev, zorlu bir tercih yaparak geleneksel düşünce ve davranış biçimlerinden vazgeçmeyi içeren kendini yeniden tanımlama zarureti getirilmektedir. Ülkede iki-üç nesil geçmeden bunun başarılacağı ise oldukça zor gözükmektedir.

Bugün eski bir deyim, "Russia's business is Russia" biçiminde yeniden düzenleyerek günümüze uyarlayabiliriz. Artık Amerika'yla "büyük rakamlar" babında yarışmak dönemi sona ermiş, "Yakalama ve Geçme" sloganı ise artık tarihte kalmıştır. Bugünkü Rusya'nın farklı tercihleri bulunmaktadır. Gerçekte, Rusya, Avrupa Birliği'nin en düşük ekonomik göstergelere sahip üyelerine bile erişemez durumdadır. Vladimir Putin'in yaşam standartlarına göre Portekiz'e ulaşma çabası gösterme önerisi de geleceğin işidir. Çünkü Rusya'nın bugünkü yıllık ortalama gelişme hızının yüzde 8 olduğunu düşünürsek, hesaplamalara göre Portekiz'in 2000 yılındaki yaşam düzeyine ancak 2015 yılında

ulaşılacaktır. Rusyalılar için daha da acıverici olan bir başka husus ise, ülkelerinin Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden geri kalmışlığının her geçen gün daha da artmasıdır. 1990 yılında Sovyet Rusya'nın GSMH'si COMECON ülkelerinin iki katıyken, on yıl sonra eski müttefiklerin GSMH'si toplu halde Rusya'nın üç katına ulaşmıştır. 40 milyon nüfuslu ve kömür dışında zengin yeraltı kaynakları bulunmayan Polonya bugün Rusya GSMH'nin yarısına ulaşmıştır. Kendi kültürel (aynı zamanda politik ve ekonomik) tercihlerini hızlı biçimde yapan Merkezi Avrupa ve Baltık ülkeleri temel hatları ile geçiş dönemini geride bıraktılar. Bugünkü Rusya eski Sovyet bloğunun diğer ülkeleri Ukrayna, Beyaz Rusya, Romanya ve Bulgaristan ile birlikte alt sıralarda bulunmaktadır. Romanya ve Bulgaristan'da seçkinlerin ve toplumun NATO ve AB'ye üyelik düşüncesini benimsemesi kalkınmaları için ciddi bir belirtidir. Yakın on yıllarda bu iki ülkenin Rusya'dan daha dinamik bir kalkınma gerçekleştireceğini öngörmek mümkündür.

Bu bağlamda Rusya'nın temel görevi süper güç statüsünü sürdürme mücadelesi vermek değil, "ev ödevini yapmak", yani iç dönüşümünü sağlamaktır. Bu hedefe kilitlenmek Rusya'nın içe kapanmasını değil, uluslararası arenaya entegrasyonunu, en azından uyum göstermesini gerektirmektedir.

Gerçi iktidar tabakası dahil olmak üzere Rusyalılar temelde çok büyük psikolojik zorluklarla baş etme ve uyum gösterme konusunda inanılmaz çabalar gösteriyorlar; fakat, hiçbir Rusyalı ülkelerinin artık eski süper güç olduğu düşüncesini paylaşmamaktadır. Süper güç mitini eski hatıraların yanısıra, Amerika ile kontrollü bir gerginliğin kendilerine ek prestij ve maddi kazançlar getireceğini düşünen bazı seçkin grupların bugünkü tutumları da beslemektedir. Rusya, ekonomik zorlukların ve sosyal çatışmaların ulusal aşağılanmaya neden olduğu acı ve maruz kaldığı kayıplara dış düşmanın sebep olduğu yaklaşımının baş gösterdiği ilk ülke değildir. Bu durum intikam düşüncesi için psikolojik ortam oluşturmaktadır.

Rusya'nın küresel bir devlete dönüşemeyeceği düşüncesi herkes tarafından kabul görmektedir. Fakat bölgesel güç veya sadece güçlü olmak için, her şeyden

.....
Gerçi iktidar tabakası
dahil olmak üzere
Rusyalılar temelde çok
büyük psikolojik
zorluklarla baş etme ve
uyum gösterme
konusunda inanılmaz
çabalar gösteriyorlar;
fakat, hiçbir Rusyalı
ülkelerinin artık eski
süper güç olduğu
düşüncesini
paylaşmamaktadır.
 .....

önce başarılı olmak gerekmektedir. Burada ise temel olarak ülkenin ekonomik, toplumsal ve politik alanlarda dönüşümünün sağlanmasında başarılı olunması gerekmektedir. Bu noktada dış politika, sadece bir türev rolü oynamaktadır.

Amerikanın gündemini ise iç meselelerin yanısıra, çoğu unsuru Rusya için uzak ve anlaşılmaz olan küreselliğin önemi hususu da kapsamaktadır. İnsanlık tarihinin en güçlü devleti uluslararası ilişkiler sisteminin tamamının kurumsallaşması ve çalıştırılmasında büyük bir sorumluluk taşımaktadır. Son on yılın deneyimi Amerika'nın bu çok ağır yükün hakkından her zaman gelemediğini ortaya koymaktadır. Örneğin, Amerika Hindistan ve Pakistan'ın nükleer güce dönüşmesini engelleyemedi. Amerikalılar uluslararası sorunlar karşısında daha çok iç sorunlarına önem vermeye yatkın ulustur. Kendi gücünün rakipsizliği ve ciddi dış tehditlerin bulunmaması duygusu, Amerikan politik seçkinlerinin önemli bir kesimi arasında yerelciliği, dünya liderliğinde tek taraflı hareketleri doğurarak, uluslararası düzende anarşizmin güçlenmesine sebebiyet vermektedir. Amerikalılar, ortak çabalarının yükünü paylaşma yeteneğine sahip ve buna hazır ortaklara ihtiyaç duymakta, fakat zaman içinde bu ortaklardan bıkmakta ve zaman zaman onlarla olumlu karşılıklı ilişkiler geliştirme yeteneğini gösterememektedir. Bu durum günümüzdeki Rusya-Amerika ilişkileri için de geçerli olmaktadır.

İlişkilerin Geleceği

Rusya ve ABD arasındaki ilişkiler de iki ülke arasında dostluk ve göreceli dengeli uzaklığın mevcut olduğu, her iki ülkenin küresel egemenlik iddiasının bulunmadığı, ABD'nin Avrupa'da (dahası Avrasya'da) bu kadar önemli çıkarlarının olmadığı, bu çıkarların Rusya'nın çıkarları ile çatışmadığı, her iki ülkenin iç dinamiğinin uluslararası sistemde önemli etkenlerden biri olarak yaşanmadığı, ilk dönemine dönüşünün mümkün olmadığı açıkça ortadadır. Yani, Rus-Amerikan ilişkilerinin sakın "çocukluk" dönemine dönüşü pratikte imkansızdır.

Soğuk Savaş döneminin ilişkiler modeline dönüş ilke olarak mümkün gözükse de, bir takım nedenlerle düşük bir olasılıktır. Her şeyden önce biriken çatışma potansiyeli topyekun cepheleşme için yetersizdir. Moskova bugün küresel hegemonya iddiasını kaldırma gücüne sahip değildir. Moskova, alternatif değerler sistemi sunmamakta ve temel Amerikan çıkarlarına meydan okumamaktadır. Aynı biçimde, Washington da Rus solcu ve milliyetçilerinin iddialarının aksine, Rusya'yı parya devlete dönüştürmek, Moskova'da çoğunun inandığı Brzezinski modeli biçiminde "yönetilebilir" parçalara bölmek ve benzeri yöntemlerle Rusya'yı "yok etmek" çabaları göstermemektedir.

Moskova ve Washington arasındaki en önemli anlaşmazlıklar bile (UFSS sorunu, NATO'nun Doğuya genişlemesi, Irak'ta, Balkanlarda ve Çeçenistan'da güç kullanımı, İran konusunda farklı yaklaşımlar, eski Sovyet mekanında, özellikle Hazar havzasında rekabet ve benzerleri) boyutları ve sürekliliği bakımından 1940-80'li dönemdeki çekişme dönemindekilere ulaşmamaktadır. Dahası, anılan sorunların hepsinde rekabetin yerini işbirliği almakta, her iki ülkenin çeşitli somut çıkarları birbirinden farklılıklar göstermemekte ve kesişmekte, hatta bu çıkarların bir bölümü çakışmaktadır.

Batı'dan muazzam farklılıklarına ve korkutan deformasyonuna/bozulmasına rağmen Rusya, yavaş yavaş ABD benzeri bir devlete dönüşmektedir. Bu gelişme, gelecekte, bu uzak bir gelecek olsa bile, uluslararası istikrarın ve güvenliğin güçlenmesine hizmet edecektir. Rus siyasi sisteminin demokratikleşmesi süreci zor, zikzaklı ve otoriter anlayış mirasının gölgesinde gerçekleşse de, eğer geniş bir zaman dilimini dikkate alırsak genel anlamda bir gelişme göstermektedir. Çoğulculuk Rusya'nın toplumsal, siyasi ve manevi yaşamının bir geçişine dönüşmüştür. Bütün yabancılığına rağmen, Rusya kapitalizmi piyasaya dönük bir evrim süreci yaşamaktadır. Nihayet, Rusya dünya ekonomisi ve bilgi sisteminin ayrılmaz bir parçasına dönüşmüştür. Rusya'nın yeni toplumsal düzeninin temelini oluşturan ilkesel tek düzelikli ve komünizm sonrası gerçeğin yetişkin Batı modelleri sık sık tepki gösterecek kadar sakat gözükmektedir. Sorun şu ki, gerçekten Rusya'nın iyiliğini isteyen Amerikalılar kendilerinin gereğinden fazla iyimser öngörülerinde sık sık yanılmakta ve böylece karamsarlığa düşmektedirler.

Bu arada Putin yönetiminin başkanlık iktidarının güçlendirilmesini önemli bir amaç edinen reform girişimi, ülkenin iç durumunu ve ABD de dahil dış ilişkilerini güçlü biçimde etkileyen bazı "bedeller"i de beraberinde getirmiştir. Ekonomik liberalizm ile siyasi otoriterlik, Rusya koşullarında kötü uyum sağlamaktadır. "Barbarlığa karşı barbarca yöntemler kullanma" (Lenin'in I. Petro'ya ilişkin değerlendirmesi) uygarlığı güçlendirmekten daha çok barbarlığı, başka bir biçimde de olsa, beslemektedir. Rusya'nın Amerika olmadığı doğru, fakat o Çin veya Şili de değil. Ulusal zeminde liberal düşüncelerin otoriter yapılarla çatışması kaçınılmazdır ve bu çatışmanın sonucu da önceden bellidir. Yine de Rusya'nın liberal-demokratik rejime geçmesi politika ve ekonomide en az iki-üç kuşağın değişmesini gerektirmektedir. Ülkedeki değişimin hızı, hedefin boyutlarını ve zorluklarını genel olarak ortaya koymaktadır.

Yeni bir Soğuk Savaş döneminin yaşanmaması için son bir neden ise, Rusya'nın ABD ile ciddi ve uzun vadeli bir cepheleşme için gerekli

Cumhuriyeti'nin geleceği ABD'nin gelecekteki gelişmesinden daha belirsizdir; Rusya'yı Çin'den deniz ve okyanuslar ayırmamakta ve Rusya'nın bu ülkeyle yaklaşık 4500 km ortak sınırı bulunmaktadır. Doktrinin yetersizliklerini ve dengesizliğini sahipleri de anlamış olmalı ki, onlar bu yapılanmayı daha da kuvvetli konuma getirmek için iki temel unsura Hindistan'ı da üçüncü ülke olarak eklemişlerdir. Bu üçgende Moskova, açığını, Rusya'nın sürekli arabuluculuğunu gerektiren Çin-Hindistan rekabeti ile kapatmayı öngörmektedir. Fakat, bütün bunlar sadece proje halindedir. Gerçekte bu politik çizginin uygulanması, Rusya'ya ABD ile ilişkilerde yarar getirmeyecek, aksi sonuçlar verecektir. Rusya'nın "jeopolitik önleme ve karşılıklı denge" politikası, esasında, Amerikan karşıtı bir anlama gelmektedir. Çin, Japonya ve Hindistan Rusya için Amerikan karşıtı ittifakın üyeleri gibi değil, tek başlarına çok önemli ülkelerdir. Aksi durumda, Moskova yeni ve anlamsız bir küresel iddianın bedelini ödemek durumunda kalacaktır.

Artık, Amerika-Rusya ilişkilerinin geleceğini, dış politika doktrinlerinden daha çok Rusya'nın takip edeceği yol belirleyecektir. Eğer Rusya'nın seçkinleri devletin yüceltilmesini hedef olarak belirlerlerse, ülkenin saygınlık kazanması ve dikkatleri üzerine çekmesi için geleneksel yöntemleri kullanması, yani kendi yıkım gücünü onarması ve geliştirmesi gerekecektir. Daha önce de denenen bu seçeneğin sonuçları, başarılı biçimde tespit edilmiştir. Onu savunanlar, kendilerini ABD'nin düşmanı olarak nitelendirse de, bu yaklaşım Rusya'nın kendisinin çöküşüne neden olacaktır. Buna karşın, eğer çabalar ülkede başarının sağlanmasına yöneltilecek olursa, Rusya daha enerjik ve ölçülemeyecek boyutta büyük özverilerle kendi yapıcı gücünü gerçekleştirecektir. Rusya, eski mirasının çok önemli bölümünden vazgeçmeli, Büyük Avrupa'ya entegre olma lehinde tarihi bir seçim yapmalı ve diğerleri tarafından konulan kurallarla oynamayı (bu arada göreceli zayıflık durumunda hareket etmeyi) öğrenmek zorundadır. Rusya, ABD ile rekabetten daha çok (Gerçi bu rekabetin bazı unsurları kaçınılmaz olarak mevcuttur.), Washington'un merkezi pozisyon üstlendiği yeni uluslararası toplumun oluşumunda, bu ülke ile "içeriden" işbirliğine girmeyi öğrenmelidir. Amerikan hegemonyası ebedi olmasa bile, uzun sürelidir. Önemli olan diğer bir husus ise, bu hegemonyanın mutlak olmadığı ve hareket serbestliği için yeterli fırsatları vermesidir. Yani, Moskova Washington ile iyi geçindiği müddetçe, sonuç, Rusya için aynı oranda olumlu olacaktır. Bu tür ilişkiler modeline yapıcı asimetri ismini verebiliriz.

ABD için Rusya ile ilişkilerinin esasını güvenlik endişeleri oluşturmaya karşın, Rusya için bu ilişkilerin temelinde, tartışmasız biçimde, ekonomik unsur bulunmaktadır. Rusyalılar "füze savunma kalkanı"

nedeniyle Amerikan nükleer saldırısından veya "Balkan modeli işgalden" daha çok, ülkenin büyük yatırım ihtiyacından endişe duymaktadırlar. Büyük miktarda yabancı sermaye olmadan Rus ekonomisinin yenilenmesi ve gelişmesi mümkün değildir. ABD ise para arayanlar için dünyadaki en temel mali güçtür. Gerçi Amerikan yatırımı kısa sürede gelmeyecektir ve Rusya ise bunun için gerekli yapıyı ve koşulları oluşturmak durumundadır. Bu bağlamda büyük miktarlarda Amerikan yatırımının ve teknolojisinin ülkeye gelişini sağlamak, Rusya dış politikasının stratejik görevi ve etkinliğinin temel kriteridir.

Daha yakın dönem için Rusya bir takım mali sorunların çözümünde Amerikan yardımına ilgi göstermektedir. Üzerindeki borç yükünü hafifletmek ve devletin mali yapısını istikrarlı duruma getirmek için Rusya'nın en azından 15 yıllık bir süre zarfında, ABD'nin lider rolünü oynadığı uluslararası mali kuruluşlarla normal ve istikrarlı ilişkiler içinde bulunması hayati önem arz etmektedir. Bu ilişkileri ABD'nin desteği olmadan gerçekleştirmek olanaksızdır ve hatta bunun için çaba göstermemek bile anlamsızdır.

Rusya, kendi ekonomisini yeniden kuramadığı ve dünya ekonomisinin hammadde ihtiyacını karşılar konumdan kurtulamadığı sürece, Rus-Amerikan ticari ilişkilerinde büyük bir sıçramanın yaşanacağını sanmıyorum. Rusyalıların Amerikan pazarını dolduracak ucuz ihraç malları üretebileceği de düşük bir olasılıktır. Gelecekte Rusya için geniş imkanlar sağlayacak sektör, daha başarılı dünya üreticilerinin hazır mamullerinin montajında üstünlük kurduğu yapım sanayisinden daha çok, bilim ve teknoloji alanıdır. Ülkenin en önemli ve değerli sermayesi olan insan potansiyelinin kullanılması için devletin ve özel eğitim sektörünün sürekli ve geniş biçimde bilimsel araştırmalara ve teknolojik yeniliklere destek vermesi gerekmektedir. Bilim ve teknoloji alanı, girdiğimiz yüzyılda Rusya'nın dünya hiyerarşisinde üst sıralara tırmanmasını sağlayacak az sayıda fırsattan biridir. Rus yönetimi, Amerika'ya birçok durumda kaçınılmaz olan beyin göçünden korkmayarak kendi insan potansiyelini hızla geliştirmek için ABD ile bilimsel, teknolojik ve eğitim alanında karşılıklı işbirliğini azami düzeye çıkarmalıdır. Dahası, Rusyalılar bilinçli biçimde Amerikan işletmeciliğini, iş kültürünü öğrenmeli, diğer bir deyişle rekabet gücünü arttırmak için Amerikan deneyimini kullanmak zorundadırlar. Bu tür değişim sürecinde kaçınılmaz biçimde bazı "kayıplar" yaşansa da, sonuçlar Rusya için olumlu olacaktır.

Her yıl ABD'ye giden on binlerce öğrenci ve işletmeci, bilgisayar ve internet kullanımının Rusya'da giderek artması, bilimsel-teknolojik projelere ortak katılım, bilimsel-teknolojik konularda Rusça ve

İngilizce'nin ortak kullanım alanının genişlemesi ve profesyonel ortam, Rusya'ya kendi potansiyelini en azından asgari ölçüde gerçekleştirme fırsatı verecektir. Bu durumda Rusya kültürü benzeri süreci geçmiş veya geçmekte olan Alman veya Fransız, hatta Japon ve Çin kültüründen daha fazla bir kayıp yaşamayacaktır.

İkili ilişkilerin en duyarlı alanı sivil toplumun oluşturulması hususudur. Yeni Rusya'yı Rusyalıların kendisi kurmak durumundadırlar ve 90'lı yılların deneyimi Amerikalıların Rusya'nın içişlerine karışmasının bu işe zarar verdiğini göstermiştir. Öte yandan, ABD'nin sivil toplum kuruluşlarının Rusya'daki meslek odalarına, üniversitelere ve esasen bölgesel kitle iletişim araçlarına sağladığı yardım bu ülke için tamamen yeni ve oluşum sürecinin başında olan kurumlara iyi bir ek destektir. Amerikalılar Rusya'nın yenilenmesinin kendi işleri olduğunu unutmamalıdır. Rusyalılar da günümüz dünyasında bir ülkenin iç politikasının, onun dünyadaki imajını ve uluslararası camianın bu ülkeye ilişkin tavırlarını derinden etkilediğini bilmek durumundadırlar.

Bu çalışmada ben bilinçli olarak ilişkilerin güvenlik boyutunu en sona bıraktım. Çünkü ele aldığım sıralama Rusya'nın gündemidir. Amerikalılar içinse Rusya'nın nükleer gücü ön planda gelmektedir. Ayrıca, ikili stratejik işbirliğinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından askeri-politik sorunlar ön plana geçmiştir, fakat burada da ortak hareket mekanizması oluşturmaktan çok zararın sınırlandırılmasına önem verilmiştir. Bugün Rusyalıların hatta Amerikalıların çoğu Rusya-Amerikan ilişkilerinin güvenliğinin hangi temele dayanması gerektiğini bilmemektedirler. Çıkarların dengelenmesi esası onların harmonize edilmesine hazır ve uygun olmadığı için yapılamamakta, öte yandan güçlerdeki açık dengesizlik nedeniyle güç dengesi ilkesi de uygulanmamaktadır.

Fikrimce, her iki ülkenin aşamalı silahsızlanması ve silahlarını Soğuk Savaş gerçeklerinden yeni tehditlere yöneltmeleri ikili ilişkilerin uzun süreli amaçları olabilir. İkili ilişkilerde askeri unsur dışında bırakmanın yanısıra, ulusal güvenliğin çeşitli alanlarından sorumlu kurumlarının sıkı bir işbirliği içinde olması gerekmektedir. Bu bağlamda kesin hatları belirlenmiş ve doğru biçimde formüle edilmiş olmak kaydıyla, ortak kriz operasyonlarında strateji ve taktiğin belirlenmesi için Balkanlar'da işbirliği, Orta Asya ve Afganistan'da istikrarsızlık yaratan güçlere karşı ortak mücadele ve nükleer füze saldırısına karşı koymada yeni model arayışı gibi konularda çok değerli ve olumlu sonuçlar doğuracak projeler yapılmalıdır.

Devletlerin geleceğini özel kişiler değil, fakat karşılıklı ilişkilerin üçüncü kuşağının tarihi deneyimlerden çıkardığı dersler belirleyecektir. Rusya ve ABD'nin, aralarındaki gerçek ve kapatılamaz dengesizliğe rağmen, kendi çıkarlarını gerçekleştirme ve birbiriyle yapıcı işbirliği yapma fırsatları gelecekte de mevcuttur.